

Sociologický ústav
Akademie věd ČR

Ekonomická
fakulta
Faculty
of Economy

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

GAČR
CZECH SCIENCE FOUNDATION

Spaces of Quiet
Sustainability

O důležitosti zahrádkaření aneb proč neztrácet půdu pod nohama

Jan Vávra

SOÚ AV ČR, EF JU

Čtvrteční seminář Centra pro teoretická studia UK+AV ČR, 28. 4. 2022

- Úvod – přínosy zahrádkaření a jeho interpretace
- Zdroje dat
- Socio-demografická perspektiva
- Produktivita zahrádkaření
- Motivace zahrádkářů
- Environmentální kontext
- Zahrádkaření a Covid-19
- Závěrem
- Zahrádkářské osady aneb proč neztrácet půdu pod nohama
- Pozvánka na 2. 5.

- **Zahrádkaření – pěstování potravin lidmi, kteří nejsou profesionální zemědělci**
 - Informal food production, gardening, food self-provisioning, subsistence
- **Velmi rozšířené i ve státech Globálního Severu (např. Kanada, USA, Skotsko, Lucembursko, Německo, Maďarsko, Slovensko, Polsko, Chorvatsko, Moldávie, Rusko a Česko)**
 - (Teitelbaum & Beckley, 2006; Schupp & Sharp, 2012; Rochovská & Majo, 2013; Vávra et al., 2018; Alber & Kohler, 2008)
 - Pokles zahrádkaření v postsocialistických státech v 90. letech, ale stále velká obliba (1/3–1/2 obyvatel) (Rose & Tikhomirov, 1993; Smith & Jehlička, 2013; Piras, 2019)
- **Součást diskuzí o potravinové soběstačnosti a suverenitě, alternativních potravinových sítích a městském zemědělství (food sovereignty, alternative food networks, urban agriculture)**

- Zdravotní – fyzická aktivita, psychická pohoda, zdravé potraviny (Waliczek a kol. 2005; Van den Berg et al. 2010)
- Sociální – posilování sociálních vazeb, posílení lokální komunity, kulturní kontinuita, alternativa vůči trhu/potravinová suverenita (Gray a kol. 2014; Larder a kol. 2014; Jehlička a Daněk 2017)
- Environmentální – biodiverzita, snižování emisí CO₂ (Cameron et al. 2012; Cleveland et al. 2017; Vávra et al. 2018)
- Resilience – zejména u urbánních systémů (Barthel et al. 2015; Toth et al. 2016; Jehlička et al. 2019)

- **Modernizační koncepce – zahrádkaření jako relikv minulosti, který bude nahrazen tržní ekonomikou**
 - De-modernizace v Rusku v 90. letech 20. stol. (Rose & Tikhomirov, 1993)
 - Brzda rozvoje venkova (Plán rozvoje zemědělství a venkova ČR 2000–2006, 2000)
- **Odlišné interpretace zahrádkaření na Západě a Východě**
 - Hobby a seberealizace na Západě vs. ekonomická nutnost na Východě (např. Alber & Kohler, 2008)
 - Mnohvrstevná činnost s obdobnými motivacemi a skupinami zahrádkářů (např. Vávra et al., 2018; Sovová & Veen, 2020)
 - Praktické dopady – vnímání komunitních zahrad vs. zahrádkářských osad místními politiky, úředníky a plánovači
 - Problém produkce vědění, pokud je jeho zdrojem semi-periferie (Jehlička et al. 2020)
- **„Nové“ pohledy na zahrádkaření**
 - Urban gardening a komunitní zahrady jsou trendem
 - Zahrádkaření jako „tichá udržitelnost“ (quiet sustainability) – neartikulovaná, ale s praktickým dopadem (Smith & Jehlička, 2013)
 - Součást různorodé ekonomiky (diverse economy) (e.g. Gibson-Graham, 2008; Sovová & Veen, 2020)

SQS

42

procent obyvatel Česka zahrádkaří (průměr
let 2005, 2010, 2015, 2020)

Druhy zahrad (2020)

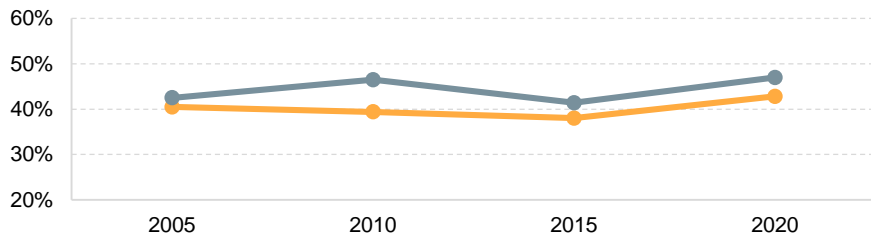
- U domu (73%)
- Chata a chalupa (10%)
- Zahrádkářská osada (8%)
- Ostatní (u příbuzných, komunitní atd.) (8%)

SQS

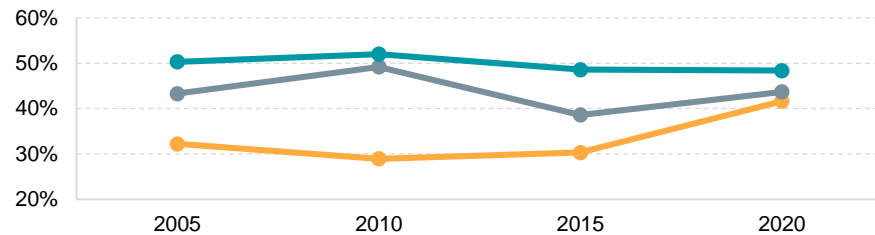
Share of gardeners - gender

Male Female

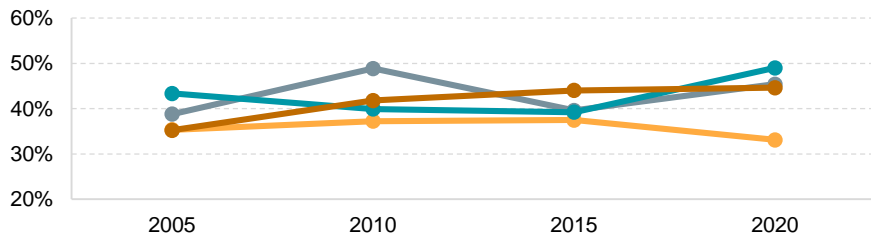
Share of gardeners - Age groups

< 35 35 - 54 55+

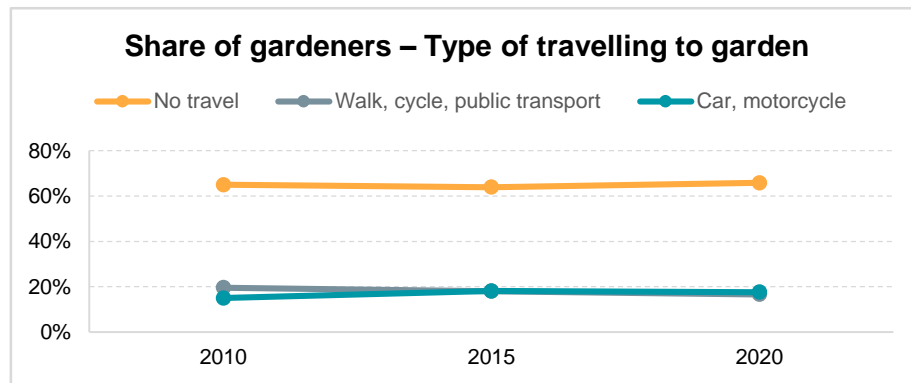
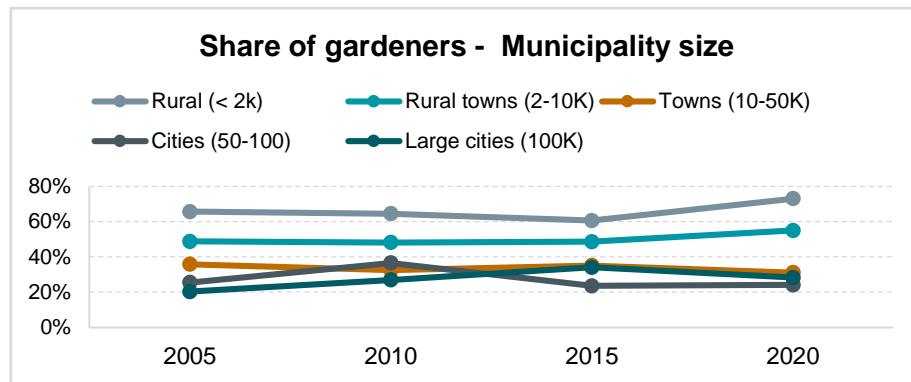
Share of gardeners - Education

Grammar Lower intermediate Higher intermediate University

- Populace stárne, zahrádkáři také
- Více zahrádkářů ve starší generaci, ale nárůst u mladších
- Slabý vliv vzdělání, více patrný až nyní

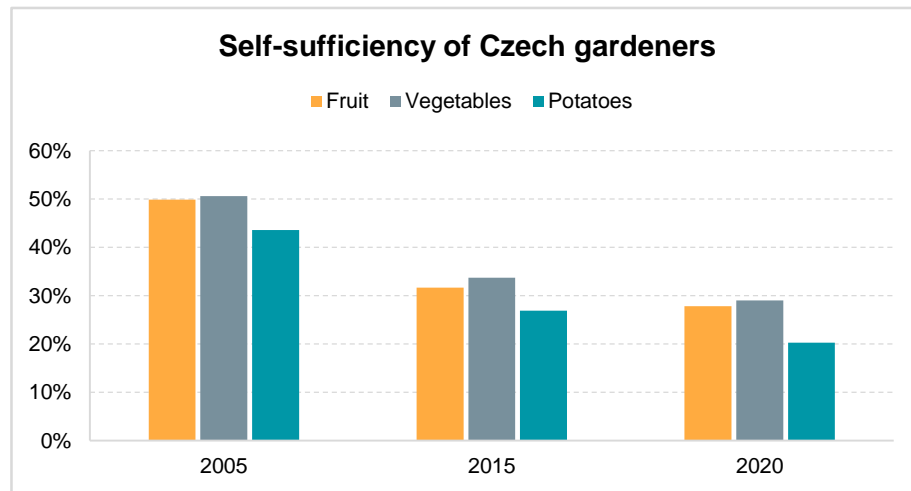
- Obec jako proxy indikátor dostupnosti půdy (2020)?
 - Venkov (< 2000 obyvatel) 74 % lidí zahrádkaří, pouze 24 % ve městech 50-100 tisíc (méně než v 100 tisíc+)
 - Nárůst ve velkých městech (z 20 na 28 %)
- Typ domu (2020)
 - Rodinný dům 63 %
 - Bytový dům 28 %
 - Panelový dům 20 %

- **Pokles soběstačnosti (vliv měření?)**
- **Hodnocení respondentů:**
 - V 2010, 17 % uvádělo, že pěstuje report více než dříve než před 10 lety (35% že méně).
 - V 2020, pouze 9 % pěstuje více, 40 % méně
 - Zbytek (44 % a 39 % stejně)

- **Nárůst sdílení potravin**

- V 2020 nesdílelo potraviny 40 % zahrádkářů, v 2020 pouze 24 % nesdílelo

V roce 2005 byli respondenti dotázáni na 9 druhů ovoce a 6 druhů zeleniny (průměr v grafu). V letech 2015 a 2020 byly otázky rozděleny na ovoce, zeleninu a brambory.

	Malá soběstačnost	Střední soběstačnost	Velká soběstačnost	Velmi velká soběstačnost	Celkem
Míra produkce	< 5 %	5–25 %	26–49 %	>= 50 %	
N	75	294	239	167	775
% z aktivních zahrádkářů	10 %	38 %	31 %	22 %	100 %
% z populace	4 %	14 %	12 %	8 %	38 %

Míra soběstačnosti = Podíl vlastní produkce potravin na pokrytí celkové spotřeby domácnosti (zelenina, ovoce, brambory). Data z 2015.

Pěstební deníky

Lucie Sovová

31% soběstačnost (Brno, 2017)

PotravSOS

komunitní zahrady (2021)

Průměr 4,1 kg/m² (vysoké číslo)

Rozptyl 2,2–9,2 kg/m²

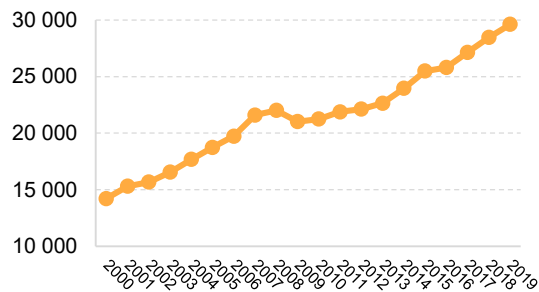
Makro pohled na Česko

- 10.7 milionů obyvatel, 78.9 km², hustota 136 osob/km²
- Globální Sever (27. místo v žebříčku HDI 2021)
- Velká míra urbanizace, minimální zaměstnanost v zemědělství
- Post-1989 transformace – neoliberální reformy a volný trh

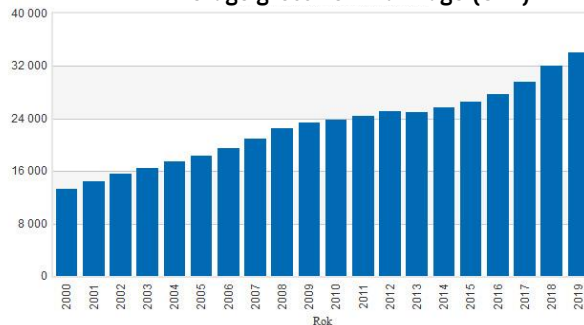

<https://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Cesko>

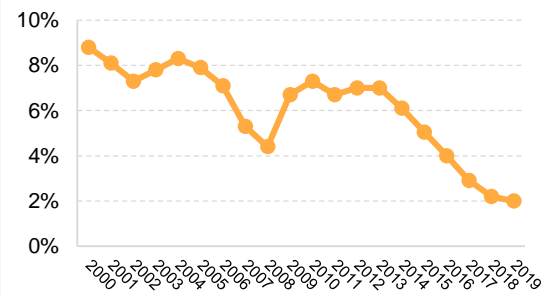
GDP per capita in EUR (PPS)

Average gross nominal wage (CZK)

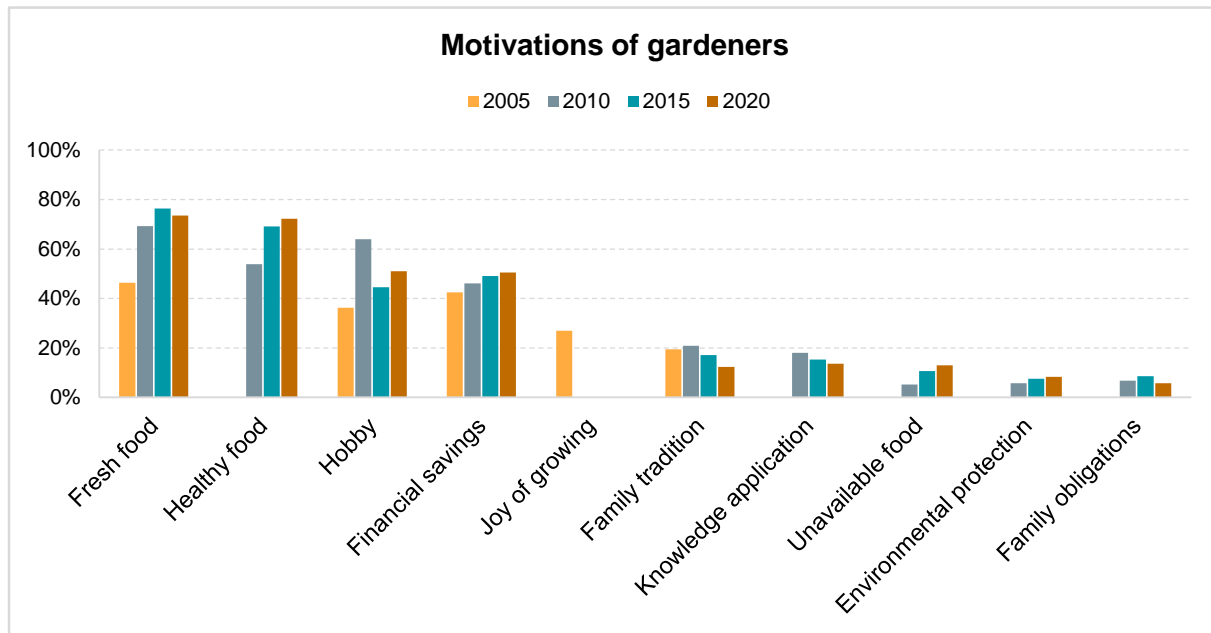

Unemployment rate

Data z ČSÚ.

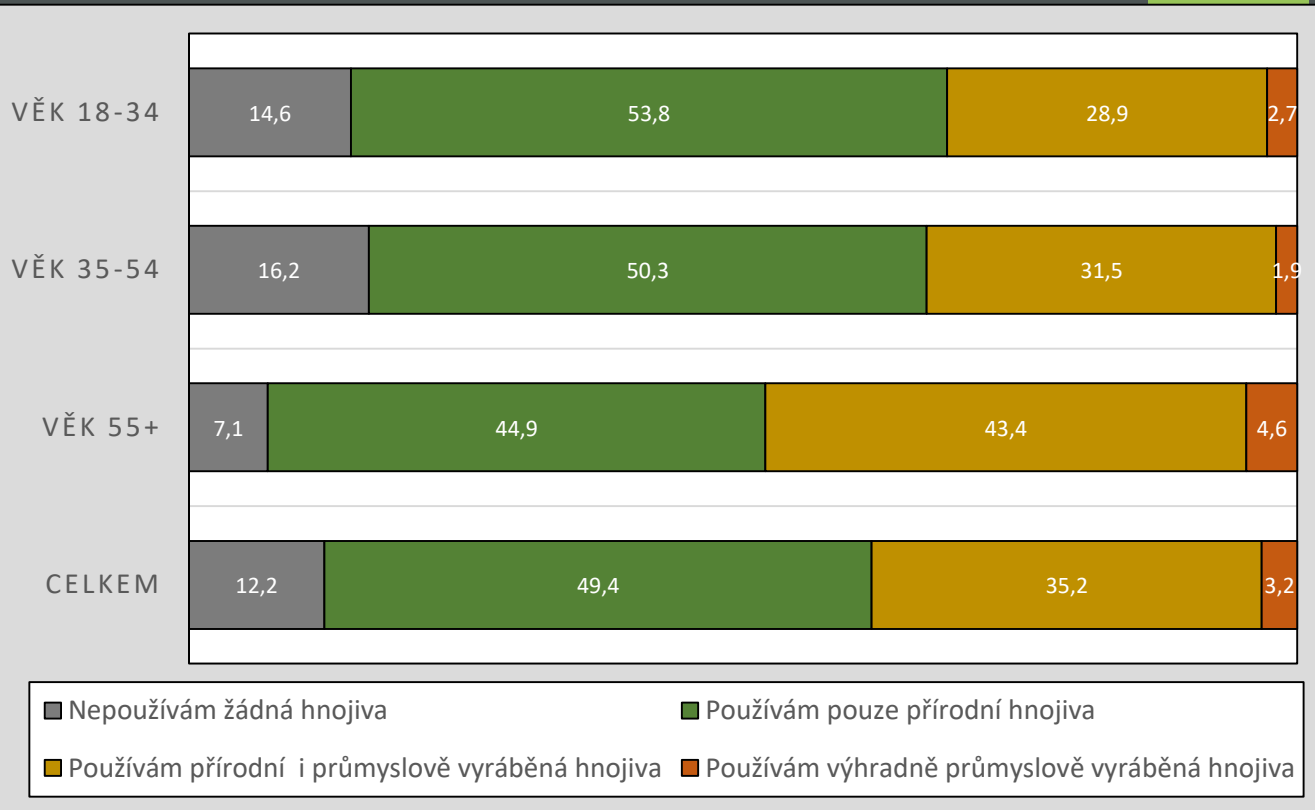
- Dvě skupiny motivací:
 - VELKÁ ČTYŘKA– čerstvé a zdravé potraviny, hobby, úspory
 - ostatní
- Ochrana přírody má minimální důležitost
- Ale pojem „čerstvé a zdravé“ potraviny je velmi široký

V roce 2005 respondenti hodnotili 5 typů motivace (v grafu průměr odpovědí „velmi důležitá“). Od roku 2010 vybírali 3 nejdůležitější z celkových 9. Graf ukazuje, jak často byla daná motivace vybrána do TOP3 (bez ohledu na pozici).

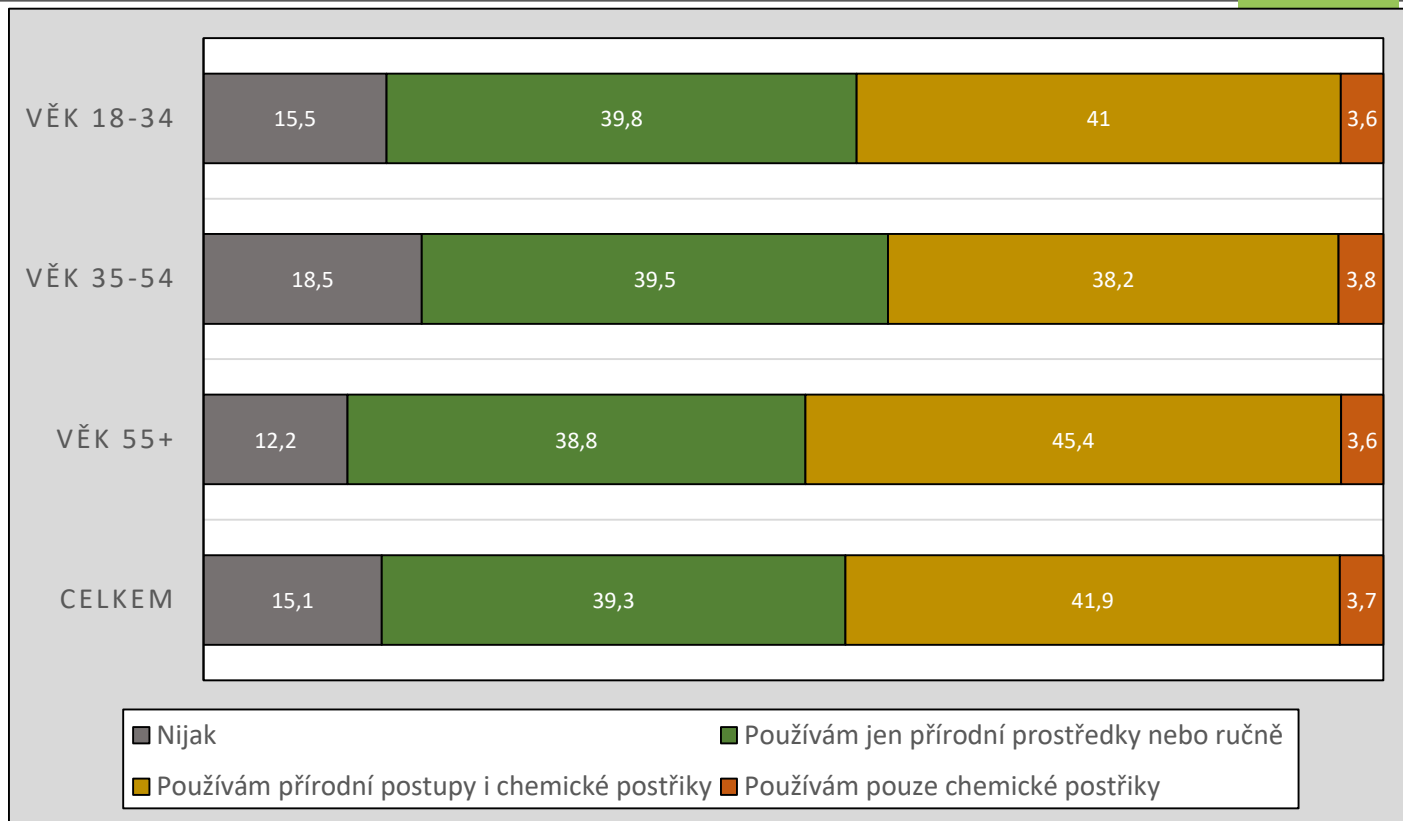
Způsob hnojení

Pokud jde o způsob hnojení, jak na zahradě hospodaříte? (2020)

Způsob ochrany proti škůdcům

Jakým způsobem se zbavujete škůdců a plísní? (2020)

Odpad (Cirkulární ekonomika na zahrádce)

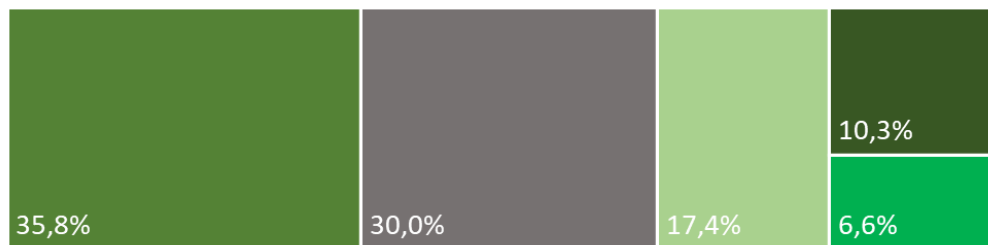
Management of garden waste in gardening households
(share of garden waste)

- Compost
- Regular waste
- Burn
- Biowaste
- Feeding animals
- Give others (compost, animals)

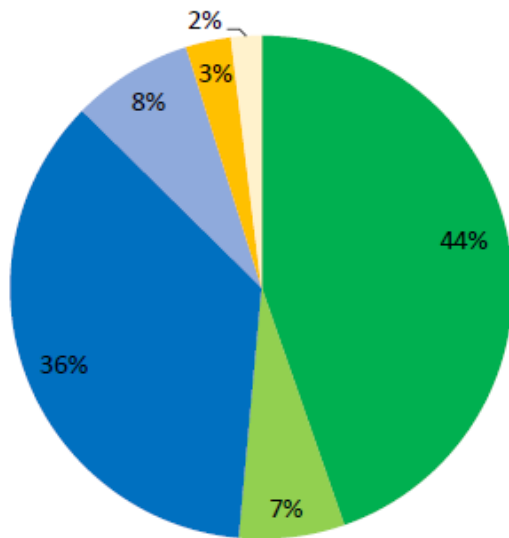
Management of kitchen waste in gardening households
(share of kitchen waste)

- Compost
- Biowaste
- Give others (compost, animals)
- Regular waste
- Feeding animals

Zahrádkaření a Covid-19

- Produkuji vlastní potraviny, ale nedávné dění během Covid-19 na to nebude mít žádný vliv
- Produkuji vlastní potraviny a chci ještě více, kvůli nedávné zkušenosti s potravinami během Covid-19
- Neprodukuji nic, ani o tom neuvažuji
- Neprodukuji nic, ale uvažuji o tom, bez ohledu na Covid-19
- Neprodukuji nic, ale uvažuji o tom do budoucna kvůli zkušenosti s děním během Covid-19
- Něco jiného

Graf: Když se zaměříme na vlastní produkci potravin (pěstování na zahrádce, chov zvířat), vyberte, která odpověď nejvíce odpovídá Vaší domácnosti.

Data z podzimu 2021

Nejčtenější
na Blesk.cz

Koronavirus ONLINE: 2035 nových případů za úterý, přes 3,9 milionu nálezů v Česku od začátku pandemie

ONLINE: Chaos s plynem, další důkazy o vraždách v Buči a výbuchy v ruském pohraničí

Putin vypnul Polsku a Bulharsku kohoutky s plynem. Porušení smlouvy, zuří sousedé

y Politika Volby Krimi Sport Fotbal Pro ženy Horoskopy TV Program Bazar

Češi během covidu propadli zahrádkaření: Vlastní jídlo si pěstuje polovina domácností

- Zahrádkaření jako projev péče (o přírodu, rodinu, blízké) (Sovová et al. 2021)
 - Šetrný způsob pěstování, sdílení potravin – zapojena velká část společnosti, důležitost zdravých potravin
- Resilience
 - Vícezdrojové zásobení, know-how, potravinové sítě
 - Aktivní resilience vůči vnějšímu systému (Jehlička et al. 2019); zahrada jako útočiště (např. v pandemii)
 - Součást různorodé mimotržní ekonomiky (diverse economy)
- Environmentální aspekty
 - Zelená infrastruktura, cirkulární ekonomika, mitigace změny klimatu, ochrana biodiverzity
- Praktické dopady
 - Zahrádkářské osady, územní plánování, zahrádkářský zákon, dostupnost potravin

- Prostory tiché udržitelnosti (GA ČR 19-10694S, 2019–2021)
 - <https://tichaudrzitelnost.geogr.muni.cz/cs/>
- Our relationship with food during Covid-19 pandemic (2020)
 - <https://www.food-covid-19.org/>
 - <https://tichaudrzitelnost.geogr.muni.cz/cs/nas-vztah-k-jidlu-behem-pandemie-covid-19/>
- Special issue „The Invisible Sustainability of Otherness: Rethinking Food Systems from the Margins“ of Sustainability (Petr Jehlička spolueditorem)
 - https://www.mdpi.com/journal/sustainability/special_issues/rethinking_food_systems_from_the_margins
- Special issue „A Systemic Perspective on Urban Food Supply: Assessing Different Types of Urban Agriculture“ of Sustainability (Jan Vávra spolueditorem)
 - https://www.mdpi.com/journal/sustainability/special_issues/Urban_Food_Urban_Agriculture

Kniha Zahrádkářské osady

Barbora Duží • Naďa Johanisová • Jan Vávra (eds.)

ZAHRÁDKÁŘSKÉ OSADY aneb PROČ NEZTRÁCET PŮDU POD NOHAMA

Vydal Ústav geoniky AV ČR, v. v. i.

Obsah:

Naďa Johanisová • Petr Gibas
Úvodní slovo: Boj o osady s otevřeným koncem

Barbora Duží • Petr Dvořák
Rozmanitost zahrad ve městech

Petr Gibas
Zahrádkářské osady napříč časem a (evropským) kontinentem
aneb jak nakládat s mýty kolem zahrádkářství

Lucie Sovová • Jan Vávra
Samozásobitelství, potravinová suverenity a bezpečnost

Mojmír Vlašín • Naďa Johanisová
Ekologická dimenze zahrádkářských osad

Petr Dvořák • Barbora Duží
Zahrádkářství a probíhající klimatická změna

Naďa Johanisová • Lucie Sovová
Nepeněžní ekonomika a sociální přínosy zahradek

Petr Jehlička
Městské zahrádkářství jako klíčový prostor ekologické gramotnosti

Jan Macháč • Marek Hekrlé • Lenka Dubová
Ekonomické hodnocení celospolečenského přínosu zahrad ve městech
na příkladu komunitní zahrady Žižala na Terase

Petr Daněk
Mimo představu nedostatku: Zahrádky jako třetí prostor

Helena Vařejková
Historie, současnost a perspektiva zahrádkářské osady Tesla v Brně-Králově Poli

Lucie Miovská
Zahrádkářské osady v urbanistickém kontextu měst

Stanislav Kozlík
Zahrádkářské osady v současnosti

Helena Vařejková
Brno: Územní plán a město k žití, občané pro zeleň a zahrádky

Mojmír Vlašín
Zahrádkářská kolonie v Tuřanech – případová studie

Naďa Johanisová • Zbyněk Ulčák • Vojtěch Pelikán
Metodika MEZA – komplexní hodnocení přínosu zahradek pro město

Daniel Keech • Naďa Johanisová
Historie a současnost zahrádkářských osad v Británii

Jarmila Štroblová
Zahrádkářské osady a legislativa

Medailonky

Další informační zdroje pro zájemce

Summary

<https://tichaudrzitelnost.geogr.muni.cz/cs/zahradkarske-osady/>

Pozvánka na pondělí 2. 5.

SQS

Sociologický ústav AV ČR
a Česká sociologická společnost
zvou na přednášky

Ruta Śpiewak

Institute of Rural and Agricultural Development of the Polish Academy of Sciences

TOWARDS A NEW MODEL OF FOOD SYSTEMS,
BASED ON EXAMPLES FROM POLISH
ALTERNATIVE FOOD NETWORKS

Wojciech Goszczyński

Institute of Sociology of Nicolaus Copernicus University in Toruń

LOCAL HETEROTOPIES OF TASTE:
RURALITY AND ALTERNATIVE
FOOD NETWORKS

2. května 2022
14:00–16:00

Sociologický ústav AV ČR
Jilská 1, Praha 1
místnost 207

Sociologický ústav
Akademie věd ČR

Přednášku pořádají oddělení Lokálních a regionálních studií SOÚ AV ČR
a Sekce sociologie životního prostředí, zemědělství a venkova ČSÚ.
Kontakt: Jan Vávra (jan.vavra@soc.cas.cz), Petr Jehlička (petr.jehlicka@soc.cas.cz)

<https://www.soc.cas.cz/akce/ruta-spiewak-wojciech-goszczyński-vyzkum-alternativních-potravinových-sítí-v-polsku>

Děkuji za pozornost

Spaces of Quiet
Sustainability

Jan Vávra

Sociologický ústav Akademie věd ČR, v. v. i.

Ekonomická fakulta Jihočeské univerzity v ČB

Sekce sociologie životního prostředí, zemědělství a venkova České sociologické společnosti

jan.vavra@soc.cas.cz

<https://www.soc.cas.cz/lide/jan-vavra>

<https://tichaudrzitelnost.geogr.muni.cz/cs/>

[@hansvavra](https://twitter.com/hansvavra)